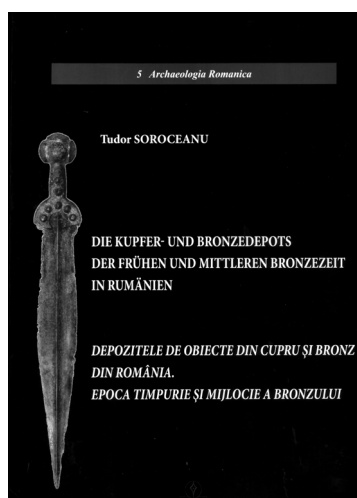

Tudor Soroceanu,
DIE KUPFER- UND BRONZEDEPOTS DER FRÜHEN
UND MITTLEREN BRONZEZEIT IN RUMÄNIEN/
DEPOZITELE DE OBIECTE DIN CUPRU ȘI BRONZ DIN ROMÂNIA.
EPOCA TIMPURIE ȘI MIJLOCIE A BRONZULUI.
 5 Archaeologia Romanica (Hrsg. R. Harhoiu, S. Hansen, C. Gaiu),
 (Cluj-Napoca-Bistrița: Ed. Accent), 2012, 292 pagini, 72 planșe,
 ISBN 978-606-561-064-4

Deja de câteva decenii, monopolul monografic în istoriografia românească asupra numeroaselor descoperiri de depozite de obiecte de bronz (inclusiv cele din cupru) din epoca bronzului și începutul primei epoci a fierului, a fost menținut

de către M. Petrescu-Dâmbovița, grație cunoscutei lucrări „Depozitele de bronzuri din România”, apărută la Editura Academiei Române din București în anul 1977.

Este clar, că de atunci și până în prezent numărul descoperirilor a sporit semnificativ, așa în cât o nouă abordare monografică a devenit o chestiune de timp și efort „titanic”, ținând cont de volumul materialului arheologic, complexitatea analizei, dar și de calitatea publicării depozitelor de obiecte de bronz din România în literatura de specialitate.

În sfârșit, un produs al unui asemenea „efort major” este pus la dispoziția celor interesați de studierea descoperirilor de depozite de obiecte de cupru și bronz, prin sânguința monografică elaborată de către dr. Tudor Soroceanu – *Die Kupfer- und Bronze Depots der frühen und mittleren Bronzezeit in Rumänien / Depozitele de obiecte din cupru și bronz din România. Epoca timpurie și mijlocie a bronzului* – deși, până la momentul actual s-a scris doar cu referire la obiectele din perioada timpurie și mijlocie a epocii bronzului din România.

Lucrarea are la bază o structură simplă, dar bine organizată, concepută să reflecte în complexitate descoperirile de depozite cu obiecte din cupru și bronz din România din epoca mai sus menționată.

Primul compartiment al lucrării îl constituie – Vorwort der Herausgeber / Prefața editorilor.

Al doilea compartiment – Einleitung / Introducere, unde se subliniază că „lucrarea prezintă o bază documentară cât de posibil meticolos întocmită”, pe care autorul a verificat-o și completat-o, devenind astfel „un instrument de lucru relativ încheiat și verificat”, conținând cât mai multe amănunte legate de fiecare descoperire.

Prin urmare, în volumul de față, cititorul va descoperi în primul rând un impunător catalog al depozitelor de obiecte de cupru și bronz – Katalog der Depotfunde / Catalogul depozitelor, organizat după criteriul geografic, după principalele provincii istorice ale României (Transilvania, Moldova, Muntenia (Muntenia, Oltenia, Dobrogea), urmat de compartimentele: Literatur / Bibliografie, Anhang / Anexă, Ortsverzeichnis / Indice de localități și Tafeln 1-72 / Planșe 1-72.

Scheletul de bază al lucrării – Catalogul depozitelor, se prezintă în maniera unei scrieri arheologice captivante, relatând pe alocuri și file din „istoria tristă” a unor depozite de obiecte de cupru sau bronz, analizate în contextul unei schițe istoriografice abundente în detalii interesante, la care puțini cercetători s-au referit vreo dată. Îmbogățirea catalogului cu decupaje din registrele de inventar al epocii, remarcă nu doar importanța și impactul unor depozite asupra cercetării arheologice, ci reflectă și file latente din istoricul și soarta celor mai celebre descoperi din cupru sau bronz din România de la momentul atestării și până în prezent.

În pofida taxonomiei sale științifice, Catalogul „se citește” dintr-o răsuflare, lăsând doar un sentiment de admirație față de munca autorului, care a „îmbibat” cu o critică constructivă un impunător volum de material arheologic. În așa mod „Catalogul depozitelor” elaborat de către autor prezintă cu succes un model metodologic, atât sub aspect tehnic cât și conceptual al unui „catalog arheologic” clasic, putând fi preluat în orice domeniu al arheologiei române.

„Filtrarea”, îmbunătățirea și întregirea substanțială a informației de către autor pornește de la „epicentrul greșelilor, lipsurilor și neconcordanțelor” generate de lucrarea lui M. Petrescu-Dâmbovița din 1977.

Este semnificativ în acest context conceptul de alcătuire a Fig. 1 (Harta depozitelor cuprinse în catalog), bazat pe armonizarea stadiului actual al cercetărilor cu controversata lucrare a academicianului M. Petrescu-Dâmbovița, cu cartarea depozitelor înregistrate sau neluate în considerație în anul 1977.

Cum denotă și titlul lucrării „Die Kupfer- und Bronzedepots der frühen und mittleren Bronzezeit in Rumänien/ Depozitele de obiecte din cupru și bronz din România. Epoca timpurie și mijlocie a bronzului” – lucrarea se impune ca fiind bilingvă, cu text de bază german, secundat de varianta română. Traducerea în română, însă, pe alocuri, omite mai multe amănunte în favoarea versiunii germane (ce-i drept, cu indicarea aces-

tui fapt în varianta română, făcându-se referire la varianta germană), așa încât, celor mai puțin familiarizați cu mediul lingvistic german le va fi probabil mai greu să asimileze luxul detaliilor și amănuntelor din catalogul descoperirilor în versiunea română.

Datorită asocierii la fiecare compartiment al catalogului cu numărul sau lipsa planșelor, este comodă utilizarea catalogului simultan cu ilustrațiile, realizate la o înaltă calitate din punctul de vedere al desenului tehnic și fotografierii. Uneori însă (p. 34, 72, 157) nu este indicat dacă descoperirile în discuție ilustrează sau nu planșele ilustrative.

Ideea generală a lucrării urmărește o analiză exhaustivă a tuturor descoperirilor, prin prisma istoriografică, și mai ales prin verificarea, estimarea și corectarea erorilor legate de publicarea depozitelor cu obiecte de cupru și bronz din perioada timpurie și mijlocie a epocii bronzului în literatura de specialitate. Numeroasele referințe bibliografice indicate la fiecare depozit sau descoperire, evocate în structura catalogului, transformă lucrarea într-un instrument de lucru bine documentat și verificat cu o acoperire bibliografică impresionantă.

Sperăm, că în viitor, autorul își va extinde cercetarea și asupra perioadelor bronzului tardiv și începutul primei epoci a fierului, în vederea elaborării unui studiu de sinteză la fel de exhaustiv privind depozitele de obiecte de bronz din România, atât de necesar actualmente.

01.07.2013

Dr. Andrei Nicic, Universitatea de Stat din Moldova, str. Mateevici, 60, MD-2009 Chișinău, Republica Moldova, e-mail: nicicandrei@gmail.com

---

Liviu Marta,
THE LATE BRONZE AGE SETTLEMENTS
OF PETEA - CSENGERSIMA.

Satu Mare: Editura Muzeului Sătmărean, 2009, 239 pagini, 29 figuri,
8 planșe tipologice, 66 planșe, ISBN 978-973-1843-31-5

În anul 2009 la Editura Muzeului Sătmărean a ieșit de sub tipar volumul domnului Liviu Marta „**The Late Bronze Age Settlements of Petea - Csengersima**”, traducere Adriana Costin. Proiect implementat de Muzeul Județean Satu Mare.

Lucrarea este compusă din: *Note de autor*, 6 capitole, *Abrevieri*, *Abrevieri bibliografice*, *Bibliografia*, *Rezumat în limba română*, *Rezumat în limba maghiară*, *Figuri*, *Planșe tipologice* și *Planșe*. Capitolele I, II, V și VI nu conțin paragrafe, capitolele III și IV fiind împărțite în câte șapte paragrafe fiecare.

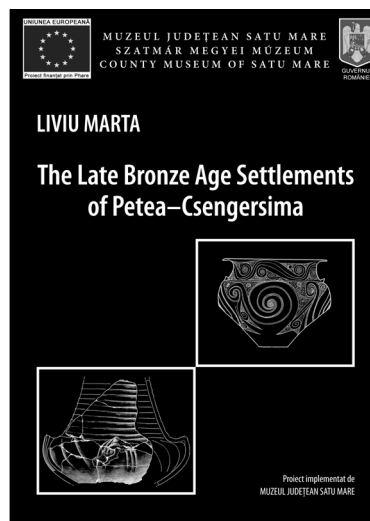
În cadrul *Notelor de autor*, Liviu Marta face o caracteristică generală a cercetărilor arheologice ale sitului care a servit drept material pentru studiul dat. Autorul începe cu prezentarea perioadei de săpătură, localizarea sitului, nivelele de locuire (situl fiind unul pluristratificat), încheie cu referințe la bursele și programele prin intermediul cărora a fost posibilă implementarea acestui proiect și aduce mulțumiri colegilor care au făcut parte din echipa de cercetare, mentorilor care i-au acordat sprijin de specialitate și altor persoane care au fost implicate direct în apariția acestui volum.

În capitolul I „*Mediul natural*” autorul vorbește despre localizarea sitului, în lunca râului Someș, făcând trimiteri la specificul zonei, care de-a lungul timpului a suportat un șir de modificări naturale. Așezarea de la Petea - Csengersima este situată în apropierea râului Someș, lângă pârâul Erge. Un element important în modificarea esențială a situației mediului natural l-au jucat drenajele din zonă, care au avut drept scop protejarea zonei de inundații și mlăștiniș. Cu toate acestea, în cadrul sitului au avut loc un șir de inundații care s-au soldat cu înnămoliri ale complexelor fie cu prundiș fie cu straturi de lut lipicios, ceea ce impun anumite piedici în cercetarea siturilor din zonă. Totuși, autorul susține că, anterior acest factor nu era privit ca un impediment, ci dimpotrivă,

oamenii se stabileau de-a lungul râului Someș și al afluenților lui, din perspectiva că aceste inundații frecvente erau favorabile pentru agricultură. De asemenea, prezența apei, care favorizează creșterea plantelor a condus la dezvoltarea ra-

pidă a vităritului, fapt demonstrat și de analizele paleozoologice. În final, Liviu Marta susține ideea că tocmai factorul climateric și mediul natural au condus la creșterea demografică, la sporirea numărului de așezări în zonă și mai ales la posibilitatea de a se apăra în condițiile de conflicte intertribale.

În capitolul II „*Săpăturile*” autorul vorbește în linii generale despre: metoda de săpătură, care prevedea împărțirea terenului în sectoare, secțiuni și tranșee, fiecare fiind numerotat; tehnica de săpătura manuală îmbinată cu cea mecanizată; metodica de fixare și colectare a vestigiilor arheologice. De asemenea, autorul face o prezentare generală a tuturor problemelor cu care s-au confruntat de-a lungul săpăturii. Dat fiind faptul că situl este amplasat pe teritoriul a două state (Ungaria și România), acesta face trimitere la imposibilitatea de a efectua cercetări împreună cu partea maghiară. Tot aici sunt redată un șir de lucrări tehnice efectuate în cadrul amenajării postului vamal, care au dus la impedimente în procesul de cercetare integrală a zonei. Cu toate acestea, autorul susține că, indiferent de spațiul mic cercetat pe teritoriul românesc și vestigiile arheologice descoperite într-un număr nu prea mare, tabloul

care a fost restabilit este unul destul de integrat și important în realizarea studiilor de specialitate.

Capitolul III „*Locuirea în cadrul Culturii Arheologice Suciu de Sus*” este divizat în șapte paragrafe în care autorul prezintă detaliat date referitoare la sit, complexe și lotul întreg de vestigii arheologice descoperite prin săpătură. În paragraful 1, care este rezervat pentru „*Așezare*” sunt expuse date referitoare la suprafața așezării, care poate fi estimată la 11-12 ha. Totodată autorul menționează că din zona de 7,8 ha, suprafața cuprinsă între secțiunile și sectoarele sitului în aproximativ 5,34 ha (dintre care 4,41 pe malul de sud, iar 0,93 pe malul de nord al pârâului Erge) au fost identificate situri ce țin de cultura Suciu de Sus. În baza acestor date, autorul ajunge la concluzia că nu există o continuitate de locuire între Suciu de Sus și Lăpuș II - Gava I, cu atât mai mult cu cât analiza materialului arheologic demonstrează existența unei pauze între cele două nivele de locuire.

Paragraful 2 „*Complexe arheologice*” este unul vast și prezintă informația referitoare la complexe care conțin ceramică specifică culturii Suciu de Sus. În funcție de tipul complexelor autorul a realizat o împărțire internă a paragrafului:

- **Locuințele**, în cadrul sitului Petea - Csengersima au fost descoperite două platforme de chirpici și trei locuințe adâncite, fiind redată tipologic în baza formelor și a dimensiunilor medii. Foarte minuțios este analizată tehnica de construcție, precum și materialele utilizate, aici făcându-se referință la bârne și pari de la suprastructură, care s-au păstrat prin urme de gropi, dar și la fragmentele de lut cu urme de nuielă de la pereții construcției. Tot aici a fost descrisă structura lutului folosit la lipirea pereților, care păstrează amprente de pleavă sau frunze de arbori.

- **Vetrele** sunt expuse conform a două tipuri de descoperiri: fragmente izolate de crustă de vetre; gropi cu multiple fragmente de vatră bulversată. Nu a fost surprins niciun complex *in situ*.

- **Gropile** sunt reprezentate în linii generale prin: gropi menajere, gropi de pari, gropi de provizii, gropi de extracție a lutului ș.a. Aici autorul a făcut și o tipologie a complexelor în baza formei, astfel încât remarcă: gropile în formă de stog de fân, de formă neclară, de formă cilindrică, de formă irregulară sau amorfă și gropile de pari. Pe lângă

tipologia propusă, autorul mai face trimiteri și la utilitatea acestor complexe.

Paragraful 3 „*Elemente de organizare a spațiului în așezare*”, este unul destul de succint în care autorul încearcă să demonstreze faptul că la marginea așezării există așa-numita „zonă sacră”, care era utilizată pentru depuneri cu caracter ritual.

Paragraful 4 „*Ceramica*” reprezintă un studiu amplu a celei mai vaste categorii de vestigii. Autorul pune accent pe cercetarea integrală a ceramicii, dat fiind faptul că până la etapa de față acest tip de vestigii a fost supus doar unor abordări generale, limitate la enumerarea formelor ceramice, a tehnicilor decorative și a metodelor ornamentale. Analiza acestor criterii în ansamblu cât și prezența analogiilor în cadrul altor situri, a permis trasarea unor concluzii referitoare la metodele și tehnicile de modelare dar și la funcționalitatea fiecărei categorii ceramice în parte. Paragraful, la rândul său, este împărțit în câteva compartimente:

- **Considerente tehnologice** unde autorul vorbește despre împărțirea convențională a ceramicii în două categorii: *fină* și *grosieră*. Ceramica grosieră (23,8%) de regulă conține în pastă pietriș, nisip de granulație mare și cioburi pisate. Este reprezentată prin vase de dimensiuni mari, cu suprafața poroasă, slab netezită și arsă neuniform. Ceramica fină (30,9%) este modelată din pastă bine lucrată, compactă, în amestec cu nisip fin și pietriș de granulație mică, cu suprafața bine netezită și ardere uniformă. Este reprezentată prin vase de dimensiuni medii și mici. Autorul este de părere că între aceste două categorii, pe care le consideră „clasice”, se cere introducerea unei a treia – *semifină* (45,3%), în care să fie introduse vasele care nu pot fi atribuite nici uneia din categoriile deja existente.

- **Forme de vase**, autorul realizează o împărțire tipologică graduală în forme generale, tipuri, subtipuri și variante. În acest mod, din așezarea Petea - Csengersima au fost încadrate tipologic 783 forme de vase, pe care autorul le introduce într-un tabel statistic general. Cele mai frecvente forme de vase sunt *oalele* (237), *ceștile* (210), *străchinile* (126), *amforele* (93) și *vasele pentru prepararea bucatelor* (90). Mult mai puțin frecvente sunt *vasele de provizii* (11), *tăvile* (7), *strecurătoarele* (3), *capacele* (2), *protectoarele de jar* (2), și *lingurile* (2). Toate aceste categorii de

vase au fost supuse individual unui studiu amplu începând de la formă, dimensiuni, decor, stilistică, analogii, care au și servit drept criterii de bază pentru realizarea tipologiei și surprinderea transformărilor de care au avut parte pe parcursul evoluției culturii Suci de Sus.

- **Decorul** ceramicii este reprezentat în special prin *incizie-excizie*: linii incizate orizontale; linii incizate verticale sau oblice; linii dispuse în zigzag, linii arcuite; cecuri și spirale. Tot aici autorul menționează și alte tehnici: ornament în relief, butoane, brăie, caneluri, ornamente realizate prin împungere, prin ștanțare, prin scobire și cu măturicea. Analiza acestui criteriu nu a fost făcută doar pentru a depista particularitățile specifice fazelor Culturii Suci de Sus, dar și pentru a urmări fiecare motiv în mediile culturale învecinate. Mai mult ca atât, pentru a structura analiza decorului, autorul a împărțit motivele ornamentale în *grupe*, punând la bază tehnica de realizare și temele ornamentale principale.

Paragraful 5 „*Obiecte de metal, lut și piatră*” prezintă mai mult un catalog, în care autorul trece în revistă obiectele descoperite cu o descriere detaliată. Categoria pieselor din metal este prezentată de ace cu disc și protuberanțe și un inel de buclă. Obiectele de lut descoperite într-un număr destul de mare prezintă: greutăți de lut, linguri de lut, roțițe de car miniatural și reprezentări de păsări. Categoria vestigiilor din piatră este reprezentată doar prin două topoare.

Paragraful 6 „*Activități desfășurate în așezare*” este dedicat descrierii vieții de zi cu zi, îndeletnicirilor, ocupațiilor, ritului și practicilor funerare a purtătorilor culturii Suci de Sus. În primul rând, autorul menționează *cultivarea cerealelor*, certificată prin prezența pietrelor de râșniță dar și a paielor din lutul utilizat pentru case. În al doilea rând, *creșterea animalelor*, fapt demonstrat prin descoperirea unui număr foarte mare de oase. În al treilea rând, *activitatea metalurgică*, sugerată de lingurile de turnat. Urmează activitatea *comercială sau de schimb*, ilustrată prin prezența materialelor care lipsesc în câmpie, cum ar fi piatra de gresie. Și, nu în ultimul rând, *activitățile rituale* demonstrate prin depuneri ale diferitor obiecte fie în morminte, fie în afara lor. Tot aici autorul sugerează caracterul religios-funerar sau profan al acestor practici.

Paragraful 7 „*Perioada de evoluție și Cronologia Culturii arheologice Suci de Sus*” reprezintă un

studiu al tuturor pieselor arheologice, care oferă posibilitatea datării și încadrării cronologice a sitului. Autorul începe prin expunerea celui mai important element în datarea locuirii Suci de Sus, și anume cu acele de bronz cu disc și protuberanțe care au o strânsă legătură cronologică cu etapa BzD. O altă problemă abordată ține de intervalul de timp în care a existat și a funcționat așezarea de la Petea – Csengersima. Pentru elucidarea acestei probleme autorul a apelat la rezultatele analizelor ceramicii și la corelarea lor cu ceramica din cadrul altor situri (de exemplu, Culciu Mare). Astfel, acesta a demonstrat că, practic, fiecare din formele ceramice și elementele de decor sunt prezente în ambele situri deopotrivă. Acest fapt relevă apartenența așezării la perioada BzD. Totodată autorul face comparație cu ceramica altor situri mai timpurii (de exemplu, Culciu Mic și Boinești), concluzionând o diferență majoră, o discontinuitate și un decalaj cronologic între aceste situri. Din punctul de vedere al cronologiei relative autorul susține ideea că așezarea de la Petea - Csengersima poate fi încadrată cel mai timpuriu într-o perioadă târzie a etapei BzC și cel mai tardiv în BrD. De asemenea, în cadrul acestui paragraf autorul își expune opinia referitor la probabilitatea funcționării așezării timp de câteva decenii (aproximativ două generații), făcând trimitere la existența unor deosebiri zonale surprinse în cadrul ceramicii. Tot aici, datorită numărului mic de complexe pe o suprafață destul de mare, autorul înclină spre lipsa unei locuiri intense.

Capitolul IV „*Orizontul de locuire Lăpuș II - Gáva I*” este structurat identic capitolului III, fiind divizat în șapte paragrafe în care autorul prezintă detaliat date referitoare la sit, complexe și lotul întreg de vestigii arheologice descoperite prin săpătură. În paragraful 1, care este rezervat pentru „*Așezare*” autorul vorbește despre dimensiunile așezării Lăpuș II - Gáva I care a fost identificată pe o suprafață de 1,5 ha, dar care poate fi estimată la minim 3,00-3,75 ha. Dat fiind faptul că acest orizont cultural se suprapune parțial nivelului de locuire Suci de Sus, respectiv, are o apropiere cronologică cu acesta, raportul dintre cele două orizonturi capătă o importanță deosebită. În așezarea de la Petea - Csengersima, complexele arheologice specifice orizontului de locuire Lăpuș II - Gáva I se află în partea estică a sitului, la nord-est de pârâul Erge, spațiu în care numărul complexelor Suci de Sus scade treptat.

În paragraful 2 „*Complexe arheologice*” autorul face referință la cele 53 de complexe cu ceramică Lăpuș II - Gáva I, pe care le analizează diferit în funcție de tipul complexului:

- **locuințele** sunt reprezentate tipologic prin cinci locuințe de suprafață (redate prin platforme de chirpic) și una adâncită. Ampretele păstrate în lut arată că la construcția locuințelor erau utilizați stâlpi, pari și nuiele, iar lutul avea în compoziție paie și alte resturi vegetale.

- **vetrele** sunt reprezentate prin mai multe exemplare descoperite fie izolat, fie în gropi în amestec cu cenușă și alte vestigii, printre care doar una păstrată integral (de formă ovală), descoperită în zona unei mici platforme de chirpic ce provine probabil de la o locuință.

- **gropile** sunt relevate în funcție de tipul lor: în formă de amforă, de clopot, cilindrice și gropi mici. Autorul descrie tipologic gropile, totodată depistând (după caz) legătura cu alte complexe și, nu în ultimul rând, identificând funcționalitatea lor.

Paragraful 3 „*Elemente de organizare a spațiului în așezare*” reprezintă un mic studiu referitor la concentrarea locuințelor într-o anumită zonă și la amplasarea gropilor rituale la marginea așezării și în afara ei.

În paragraful 4 „*Ceramica*” autorul relatează descoperirea unei cantități mai mici de ceramică Lăpuș II - Gáva I în comparație cu cea specifică locuirii Suci de Sus. Însă admite identificarea unui nou orizont de locuire în Câmpia Sătmăreană, ce a evoluat în perioada târzie a bronzului, între finalul culturii Suci de Sus și cultura Gáva (cu caracteristici specifice fazei a II-a). Analiza lotului ceramic specific locuirii Lăpuș II - Gáva I a avut la bază atât compararea cu ceramica din mediile culturale învecinate, cât și surprinderea eventualelor legături cu ceramica de tip Suci de Sus. Analiza statistică a fost efectuată în exclusivitate în baza ceramicii descoperite în complexe atribuite Lăpuș II - Gáva I, din considerentul existenței unor locuiri din perioadele apropiate cronologic, a căror ceramică reprezintă unele elemente comune.

- **considerente tehnologice**, autorul face trimiteri la împărțirea convențională în trei categorii: *fină*, lucrată din pastă bine mestecată, cu degresanți cu granulație foarte mică, și care reprezintă de regulă vase de dimensiuni medii și

mici, utilizate la servirea mesei; *grosieră*, lucrată din pastă în amestec cu degresanți de granulație mare, ardere neuniformă și, de regulă, reprezentând vase de dimensiuni mari; *semifină*, modelată din pastă cu degresanți de granulație medie sau chiar mică, pereții netezi și ardere neuniformă.

- **formele de vase** sunt prezentate printr-o împărțire graduală în: tipuri, subtipuri și variante. În baza formei și a decorului autorul identifică 375 de vase, care ulterior au fost introduse într-un tabel statistic. Cele mai frecvente forme ceramice identificate sunt: *străchinile/caastroanele* (91), *ceștile* (57), *amforele* (46) și *oalele* (31). O frecvență mai mică au *vasele de provizii* (5), *strecurătoarele* (3), *capacele* (3), *tăvile* (1) și *protecătoarele de jar* (1). Fiecare formă de vas a fost analizată în parte și apoi integrată într-un anumit tip, subtip și variantă.

- **decorul** ceramicii a fost analizat și ulterior structurat pornind de la tehnica de realizare, motivele ornamentale fiind împărțite în grupe. Decorul este reprezentat prin butoni, sau grupe de butoni; decor aplicat, brâie; protuberanțe; impresiuni; striuri; caneluri lineare; caneluri circulare și spiralate; decor incizat-excizat. Toate acestea au fost analizate minuțios, astfel încât sunt prezentate până la cel mai mic detaliu de formă, dimensiune și amplasare.

Paragraful 5 „*Obiecte de metal, lut și piatră*” este dedicat vestigiilor arheologice descoperite. Autorul începe prin prezentarea inventarului din metal, reprezentat de două cuțite de bronz (unul de tip Baierdorf și altul de tip Rigsee) și două ace de bronz (unul cu capul în formă de pecete și altul prevăzut cu umflătură pe gât). Apoi urmează descrierea obiectelor modelate din lut, care sunt reprezentate doar prin greutate. Autorul încheie paragraful prin descrierea pieselor lucrate din piatră, care sunt reprezentate de râșnițe. Merită menționat că pe lângă descrierea sumară a pieselor, autorul atribuie piesele (în special, cele de bronz) unor perioade cronologice.

Paragraful 6 „*Activități desfășurate în așezare*” relevă informații generale referitoare la activitățile de zi cu zi al purtătorilor culturii Lăpuș II - Gáva I din cadrul așezării Petea - Csengersima. Autorul începe cu *cultivarea cerealelor*, care poate fi dedusă în baza plevei utilizate ca degresant în lutul folosit la construcția locuințelor cât și la modelarea ceramicii. Un alt argument ar fi

prezența gropilor de provizii și a râșnițelor. *Creșterea vitelor* poate fi demonstrată prin descoperirea oaselor de animale (bovine, porcine și cai). Unul din cele mai practicate meșteșuguri este *țesutul*, certificat în baza unui număr impunător de greutate de lut. Mai problematică rămâne atestarea *metalurgiei*, din considerentul lipsei formelor de turnat, astfel încât autorul nu poate afirma nicio poziție referitoare la proveniența lor. Totuși, pentru perioada Ha A1 practicarea metalurgiei este certă și documentată printr-un număr foarte mare de forme de turnat. Un lucru este sigur, metalul pentru fabricarea pieselor este de import. Tot în cadrul acestui paragraf autorul încearcă să demonstreze existența unor relații interculturale, care uneori puteau avea chiar tentă comercială, prin analiza „obiectelor străine”, a căilor de pătrundere dar și aportul lor în dezvoltarea culturii materiale locale. Și, nu în ultimul rând, este redată activitatea ritual-religioasă, marcată prin prezența a două gropi cu depuneri, care în parte și totodată în ansamblu relevă unele date rituale specifice dar și coraportate la un areal mai mare.

Paragraful 7 „*Perioada de evoluție și Cronologia Culturii arheologice Lăpuș II - Gáva I*” este unul vast și de importanță majoră. În baza materialelor existente, autorul face o încercare de a încadra cronologic nivelul de locuire Lăpuș II - Gáva I. Mai întâi de toate se pune accentul pe ceramică, studiul tipurilor, subtipurilor și al motivelor ornamentale având drept scop principal analiza comparativă cu ceramica grupurilor culturale din perioada târzie a bronzului. Astfel s-au depistat similitudini cu vasele prezente în Lăpuș II și Gáva I. Totodată s-au reliefat și unele elemente din cultura Suci de Sus, dar mai ales transmiterea unor elemente în Gáva II. Din cadrul pieselor de bronz, doar un cuțit de tip Baierdorf are relevanță cronologică, datându-se în BzD și HaA1, astfel autorul considerând posibilă datarea așezării cu faza Ha A1. Totuși, autorul susține că începutul așezării și legătura ei cu nivelul de locuire Suci de Sus nu au putut fi surprinse foarte clar, cu atât mai mult cu cât complexe arheologice, unde apare ceramica ambelor locuiri, nu poate reprezenta un argument forte pentru susținerea ideii utilizării simultane a celor două stiluri ceramice. Totodată posibilitatea suprapunerii cronologice nu este exclusă. Deși autorul nu poate afirma cu exactitate, totuși el susține ideea de a fixa începutul așezării

Lăpuș II - Gáva I în perioada târzie a etapei BzD și a etape HaA1. De asemenea este complicată fixarea exactă a sfârșitului așezării, care cu siguranță este încadrată în etapa HaA, dat fiind faptul că nu a fost posibilă depistarea fazei concrete. În urma celor expuse, autorul concretizează că nivelul de locuire Lăpuș II - Gáva I, reprezintă un orizont cultural nou în Câmpia Sătmăreană, care își are începutul după sfârșitul culturii Suci de Sus și se încheie înainte de perioada de expansiune a culturii Gáva.

În capitolul V „*Concluzii. Contribuțiile cercetărilor de la Petea-Csengersima la cunoașterea epocii Bronzului Târziu*” reprezintă rezulatele întregului studiu cu un lot mare de concluzii și idei noi, propuse pentru circuitul științific. Capitolul propriu-zis nu este divizat în paragrafe, dar are o structură internă. Autorul începe cu orizontul de locuire Suci de Sus, făcând o scurtă caracteristică a perioadei în care a funcționat așezarea. După aceasta urmează analiza materialelor arheologice, prin comparare cu alte situri din alte zone, și constatarea unor diferențe pe care autorul le definește ca „particularități regionale”. Totodată, sunt făcute un șir de constatări cu privire la evoluția din fazele timpurii ale culturii (faza Suci de Sus I, faza Suci Ia și faza Suci Iib) prin intermediul analizei și depistării analogiilor, a elementelor comune, cât și a continuității sau a influenței tradițiilor.

Ulterior autorul continuă cu un scurt istoric al genezei orizontului Lăpuș II - Gáva I, care coincide cu începutul utilizării ceramicii „negre-roșii”; perioada cronologică, care în pofida faptului că nu a putut fi fixată concret, totuși este plasată undeva la finele etapei BzD sau pe parcursul etapei HaA1. În baza analizei materialului ceramic, autorul constată că „noul” orizont cultural este exprimat printr-un set de forme ceramice și ornamente care sunt diferite față de cele din mediile culturale învecinate. În linii generale, au fost trasate concluzii, care pe parcursul textului au fost elucidate separat, sau în contextul problemelor generale ale epocii. La finele capitolului autorul prezintă un tabel care relevă corelația dintre culturile arheologice ale Bronzului Mijlociu și cel Tardiv în regiunea Tisei Superioare.

Capitolul VI „*Anexe*” cuprinde două compartimente, unul dintre care este dedicat descrierii complexelor arheologice și altul celei arheozoologice.

ce a materialului faunistic. Primul, a fost realizat în colaborare cu Katalin Almásy și cuprinde descrierea detaliată a fiecărui complex, cu atribuire cronologică și statistica ceramicii (sub formă de tabel), cu indicarea formelor, compoziției pastei și tipurilor de ornament. Al doilea, a fost realizat de către Elisabeta Berendi și reprezintă descrierea materialului faunistic pentru ambele orizonturi culturale din cadrul sitului Petea-Csengersima. Studiul prezintă un șir de tabele (care conțin date statistice referitoare la tipurile de animale), un șir de diagrame, câteva poze și literatura de specialitate.

Publicația este susținută de o bogată și variată listă bibliografică, și aici mă refer și țin să atrag atenția asupra diversității lucrărilor la care s-a făcut trimitere. Autorul a utilizat publicații care au ieșit de sub tipar timp de aproximativ șapte decenii, în peste opt limbi.

Studiul mai este însoțit de un vast material grafic și ilustrativ, care reprezintă în cele mai mici amănunte complexitatea și varietatea complexelor și a vestigiilor arheologice din cadrul sitului supus studiului. Și aici pot fi menționate: hărți, figuri

(desene ale complexelor îmbinate cu poze din săpătură), planșe tipologice și planșe.

Lucrarea se evidențiază prin calitatea înaltă a materialului grafic și ilustrativ cât și prin varietatea formelor de redare.

În concluzie, ținem să remarcăm că lucrarea „**The Late Bronze Age Settlements of Petea - Csengersima**”, care a servit drept obiect de cercetare pentru studiul de față, reprezintă un volum vast de informații importante pentru elucidarea unor probleme legate în mare parte de perioada tardivă a epocii Bronzului, cu unele incursiuni în perioada hallstattiană timpurie. Elementele importante folosite de către autor, precum: descrierea detaliată a materialului arheologic, încadrarea cronologică, teritorială, utilizarea analizei comparative, tipologizarea și, nu în ultimul rând, corelarea și coraportarea sitului cu altele mai timpurii, sincrone sau în unele cazuri, mai târzii oferă studiului o structură complexă. În opinia noastră, lucrarea de față reprezintă un studiu exhaustiv, redat într-o manieră științifică, dar accesibilă, ce poate servi drept exemplu în ceea ce privește modul de cercetare a unei microzone arheologice.

01.07.2013

Livia Sîrbu, Muzeul Național de Istorie a Moldovei, str. 31 August 1989, nr. 121 A, MD-2012 Chișinău, Republica Moldova, e-mail: livermur@yahoo.com